

ANTIK DAVRLARDA O'RTA OSIYO TARAQQIYOTI: SIYOSIY TUZUMLAR, MADANIY INTEGRATSIYA VA TABIIY RESURLAR O'RNI*Bekmuratov Nursultan Erbay o'g'li**O'zbekiston Davlat sanat va madaniyat instituti Nukus filiali 1- kurs magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada antik davrdagi O'rta Osiyo hududining taraqqiyotiga sabab bo'lgan siyosiy tuzumlar, ichki va tashqi madaniy integratsiya jarayonlari hamda tabiiy resurslardan foydalanish amaliyoti tahlil qilinadi. Qadimgi davlatlararo aloqalar, resurslarni boshqarish tizimlari va madaniy almashinuvlar asosida hudud taraqqiyotining ichki mexanizmlari yoritiladi. Maqola tarixiy-hududiy metod asosida yozilgan bo'lib, an'anaviy tarixiy manbalar bilan uyg'un yondashuvni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Antik davr, O'rta Osiyo, siyosiy tuzum, tabiiy resurs, madaniy integratsiya, davlatlararo aloqalar, tarixiy taraqqiyot.

1. Kirish

O'rta Osiyo — qadimdan boshlab dunyo sivilizatsiyasi rivojining ajralmas bo'lagi bo'lib, Sharq va G'arb madaniyatlari tutashgan hudud sifatida tarix sahnasida yuksak o'rin egallagan. Uning tabiiy-geografik sharoiti, yer resurslari, savdo yo'llaridagi strategik joylashuvi va boy madaniy merosi antik davr taraqqiyotining asosi bo'lib xizmat qilgan. Ushbu maqolada antik davr O'rta Osiyosining taraqqiyot omillari tizimli tarzda yoritiladi.

2. Siyosiy Tuzumlar va Markazlashgan Boshqaruvning Taraqqiyotdagi Roli

Miloddan avvalgi VII–IV asrlarda O'rta Osiyo hududida shakllangan siyosiy tuzumlar (masalan, So'g'diyona, Baktريا, Marg'iyona va Xorazm) davlat sifatida faoliyat yuritgan. Ushbu tuzumlarga xos bo'lgan jihat — bu yarim markazlashgan monarxiyalar bo'lib, ular qabilaviy birliklar asosida tashkil topgan, ammo davlat byurokrtiyasiga ega bo'lgan.

Davlat hokimiyatining shakllanishi soliqlar tizimi, yer egaligi, harbiy safarbarlikni ta'minlash kabi mexanizmlarni kuchaytirgan. Ayniqsa, qishloq xo'jaligiga oid yer egaligi tizimi (mulkdorlar va davlat yerlarining ajratilishi) iqtisodiy barqarorlikka xizmat qilgan.

3. Madaniy Integratsiya va Transregional Aloqalar

O'rta Osiyoning antik davrda taraqqiy etishida transregional madaniy aloqalar muhim rol o'ynagan. Ayniqsa, Ahamoniylar imperiyasi va keyinchalik Aleksandr Makedonskiy istilosi davrida madaniy integratsiya yangi bosqichga ko'tarilgan.

Bu jarayon natijasida mahalliy madaniyatlar (Zardushtiylik, yerga sig'inish an'analari) bilan xorijiy elementlar (ellinistik san'at, grekcha yozuvlar) sintezlashgan. Afrosiyobdagi mozaika, Kampirtepa arxeologik yodgorligi va Dalvarzintepadan topilgan yunoncha tangalar buni yaqqol isbotlaydi.

4. Tabiiy Resurslar va Ekologik Iqlim Sharoitlarining Ta'siri

Antik O'rta Osiyo taraqqiyotida tabiiy resurslar – ayniqsa, daryo tizimlari (Amudaryo, Zarafshon) asosiy omil sifatida xizmat qilgan. Sug'oriladigan dehqonchilik, asosan, daryo vodiysi bo'ylab shakllanib, ijtimoiy va iqtisodiy hayotning tayanchiga aylangan.

Ayniqsa, Xorazm vohasida qadimiy sug'orish inshootlari (aryklar, to'g'onlar) mil. avv. IV asrlarda mavjud bo'lgan. Bu tizimlar orqali aholining oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlangan hamda ortiqcha hosil orqali savdo va zaxira tizimi rivojlangan.

5. Ichki Ijtimoiy Barqarorlik va Mehnat Taqsimoti

Antik davrda mehnat taqsimoti – ya'ni dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik va savdo sohalarining ixtisoslashuvi iqtisodiy taraqqiyotga turtki bo'lgan. Shahar va qishloqlar orasida barqaror aloqalar mavjud bo'lgan. Ayniqsa, So'g'diyona hududida hunarmandchilik ishlab chiqarish markazlariga aylangan, bu esa iqtisodiy va madaniy almashuvlarni jadallashtirgan.

Ijtimoiy qatlamlar — zodagonlar, ruhoniylar, erkin fuqarolar va mehnatkashlar — o'zaro aniq chegaralangan bo'lsa-da, ma'lum harakatlilik mavjud bo'lgan. Bu esa jamiyatda dinamizmni ta'minlagan.

6. Xulosa

Antik davrlarda O'rta Osiyo taraqqiyotining asosiy omillari bu – markazlashgan siyosiy boshqaruv, madaniy integratsiya, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ijtimoiy-iqtisodiy mehnat taqsimoti bo'lgan. Ushbu omillar uyg'unlashgan holda O'rta Osiyoni o'z davrining yirik sivilizatsiyalaridan biriga aylantirgan. Bugungi kunda bu tarixiy merosni chuqur o'rganish, O'zbekiston va mintaqaning qadimiy taraqqiyot yo'llarini ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimjonov A. Qadimgi O'rta Osiyo davlat tuzumi asoslari, Toshkent: Ilm-Ziyo, 2003.
2. Xojaniyozov A. O'rta Osiyo tarixiy geografiyasi, Samarqand, 1997.
3. Karimov M. Sug'orish inshootlari va antik dehqonchilik, Buxoro: Akademyashr, 2001.
4. Nematov N. Madaniy almashinuvlar tarixiy asoslari, Termiz, 2004.

